Taner Akçam – Ortadoğu'da İki Apartheid Rejimi Üzerinden Bölgesel Hegemonya Tesisi

Posted on 11/12/2024

Şam düştü. Görülen o ki büyük devletler 'büyük resimde' anlaşmış görünüyorlar. Ortadoğu, iki Apartheid rejimi (Türkiye ve İsrail) tarafından yeniden tasarlanmaya doğru hızla yuvarlanıyor gibi… Türkiye ve İsrail'in başta gizli servisleri olmak üzere ortak hareket ettikleri ve dayanışma içinde oldukları genel kabul gören bir görüş. Henüz bilinmeyen, bu ortaklığın siyasi bir ortaklığa doğru evrilip evrilmeyeceği… Bu yazının iddiası bu siyasi ortaklığın potansiyel olarak önünün açıldığı ve eğer taraflar anlaşırlarsa, bu yakınlaşmanın Ortadoğu'ya kısmi bir istikrar getireceğidir. Çünkü, Ortadoğu'nun en temel problemi, 'bölgesel hegemon' yokluğudur ve bu iki ülke koalisyonu böyle bir boşluğu doldurma potansiyeline sahiptir.

Bölge istikrarı için 'bölgesel hegemonya' tesisi zorunluluğu konusunda bilinmesi gereken, devletlerin karakterlerinin (demokratik rejimler olup olmadıklarının) uluslararası ilişkiler açısından birincil elden belirleyici olmadığı. Bu nedenle, çoğumuz dişlerimizi gıcırdatsak bile İsrail-Türkiye ortaklığı, eğer taraflar anlaşırlarsa, bulunabilecek en gerçekçi çözüm gibi duruyor.

İlginç günler bekliyor bizi!

Ortadoğu ile ilgilenenlerin cevabını aradığı merkezi sorusu şudur: bölgede kalıcı bir istikrar nasıl sağlanır? Bu soruya verilecek cevap da neredeyse belli gibidir: bölgesel istikrarın önündeki en önemli engel, bölgeye yapılan sürekli dış müdahalelerdir. Asıl sorun, bu dış müdahaleleri imkânsız hale getirmektir. Ama aslında dış müdahale, bir sonuçtur. Çünkü bu dış müdahaleleri olanaklı kılan veya kolaylaştıran en önemli faktör, bölge devletlerinin

birbirleri ile bölgesel hegemonya savaşına girmiş olmalardır.

Bölgede birbiri ile çatışan her ulus-devlet, çatıştığı ötekine karşı dış yardım arama yoluna gitmektedir. Buna eklenecek ek bir boyut daha vardır; her bir ulus devlet içinde hak ve adalet arayışında olan etnik-din grupları vardır ve bunlar da savaştıkları ulus devlete karşı hem diğer bölge devletlerinden hem de bölge dışı güçlerden yardım arama çabası içindedirler. Sonuç, bitmek bilmeyen dış müdahaleler ve savaşlarla dolu kaotik bir Ortadoğu resminin ortaya çıkmasıdır.

Aslında, yine Ortadoğu ile ilgilenen herkesin bildiği ve kabul ettiği bir diğer gerçek bu kaos ve sürekli savaşlardan kısmen de olsa kurtulabilmenin yolunun, 'bölgesel hegemonya' sorununun halledilmesinden geçtiğidir. Ama hiçbir devletin tek başına bunu yapma şansı yok gibi. Bu konuda atağa kalkan her devletin önü, rahatlıkla diğer devletlerce engellenebiliyor. Henüz hiç denenmemiş olan 'bölgesel hegemonya' sorununun bölgesel bir koalisyon ile halledilmesidir. Şu anda, Türkiye-İsrail ekseninde bunun sağlanmasının imkanları ortaya çıkmış gibi gözüküyor.

Bu genel tabloya eklenebilecek bir başka bilgi vardır. ABD, en geç 2026 gibi Ortadoğu'yu boşaltmak zorunda. Sadece Irak ile yaptığı antlaşma gereği değil, uzun vadeli global politik çıkarları itibarıyla ABD'nin Ortadoğu'yu boşaltması stratejik bir zorunluluk gibi. Peki, Irak ve buna bağlı olarak Suriye'yi terk edecek olan ABD sonrasında Ortadoğu nasıl tasarlanacaktır?

ABD ve Batı açısından bu 'yeni Ortadoğu' arayışında en temel sorun, İsrail'in güvenliği meselesidir. Bunun önündeki en büyük tehdit olarak da İran ve onun bölgedeki nüfuzu görülüyor. İran'ın, özellikle Lübnan ve Suriye üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak en büyük hedef olarak duruyor.

Ortadoğu'daki istikrarsızlığın önemli bir diğer kaynağı Kürtler. Bazı bölge devletlerinden

çok daha büyük bir nüfusa sahip Kürtler, Irak dışında, hala varlıklarının inkâr edildiği rejimlerce yönetiliyor. O halde bölge istikrarının iki temel şartı, iki önemli ayağı var, denebilir: İsrail'in güvenliği ve Kürt sorununun bölgesel bir çözüme kavuşturulması. Suriye'nin Sünni-Müslüman topluluklarının, ülke dışında mülteci olarak yaşamak zorunda olmaları, bölge istikrarı etkileyen bir başka sorun olarak ele alınabilir. Dolayısıyla, bunların geri dönüşlerinin sağlanması da oldukça önemli.

Tekrar edeyim, bu sorunların çözümsüz halde kalmalarının nedenlerinin başında bölgesel hegemonya sorununun çözülmemiş olması gelir. Ve hiçbir devlet tek başına bu hegemonya sorununu çözemez. Soğuk savaş sonrası, 1990'lardan itibaren Türkiye'nin yolculuğu bu perspektiften okunabilir. İktidarda hangi parti olduğundan bağımsız Türkiye, Batının kendisine biçtiği NATO'daki rolüne itiraz ederek ve kendisini kısmen Batı'dan koparark bölgedeki "yeni hegemon" olma yolunda adımlar atmıştır.

Özellikle Arap Baharı, Türkiye'nin 'tek hegemon olma' arzusuna büyük bir ivme kazandırmış ve Türkiye Müslüman Kardeşler üzerinden bu hülyasını hayata geçirmek istemişti. İsrail-Suudi önderliğinde Mısır askeri darbesi, Gezi olayları ve Gülen meselesi Türkiye'nin önünü kesme operasyonlarının parçaları olarak okunabilir. Gezi olaylarını dış bir planın parçası olarak gördüğüm suçlamasını duyar gibiyim. Sorun benim bunu nasıl gördüğüm değil, iktidarın Gezi'yi, kendisinin bölgesel hegemon olmasının engellenmesine yönelik bir girişim olarak görmesi ve öyle okumasıdır.

İki Apartheid Rejimi: Ortadoğu'nun yeni efendileri mi?

İddiam Suriye'deki gelişmelerle birlikte, Türkiye-İsrail ekseninde bölgesel hegemonya sorununu çözme potansiyelinin ortaya çıktığıdır. Elbette bu yola gidilmeyebilir ve Türkiye ve İsrail gizli servisleri üzerinden geliştirilen ortaklık siyaset diline çevrilmeyebilir ve hatta bu iki ülke savaşa bile girebilirler. Ama Suriye meselesinde bu ana kadar ortak hareket etmiş

olmaları, bundan sonra da siyasi olarak ortak hareket etmelerinin potansiyel imkanını yaratmıştır, diyebiliriz.

İlginç bir tablo ile karşı karşıyayız: iki Apartheid rejimi bölgesel hegemonya sorununu çözme ve buna bağlı olarak bölgesel istikrarı sağlama imkanını yakalamışlardır. Peki, iki Apartheid rejimi bölgede istikrar sağlar mı? Cevap: bir anlamda 'Evet'dir… Bu ikili, bölge devletleri arası ilişkiler açısından istikrarı sağlama potansiyeline sahiptirler. Ama bölgenin iki temel sorununu "kendi iç sorunları" olarak yeniden tanımlarlar. İsrail'in Filistinlileri, Türkiye'nin Kürtleri ikinci sınıf vatandaş olarak saymaları sorunları öne çıkar.

Burada geliştirilen modele kolay ve ama önemli bir itirazın yapılabileceğini biliyorum. O da bu iki ülkenin mevcut bölgesel tercihleri itibarıyla en büyük istikrarsızlık kaynağı oldukları iddiasıdır. İsrail'in aslında bir güvenlik sorunu olmadığı haklı olarak ileri sürülebilir. Arap Birliği başta bölge devletleri yıllardır, 1968 sınırlarını ve Filistin devletini kabul etmesi koşuluyla, İsrail'e istediği her türlü güvenlik garantisini vermişlerdi. Ama, 'büyük İsrail' hedefi olan İsrail, ciddi bir yayılma siyaseti izlediği için bu teklifleri reddetmektedir. Benzeri itiraz Türkiye için de yapılabilir ve özellikle Suriye'ye yönelik izlediği yayılmacı siyasetin bölgesel istikrarsızlığın ana kaynağı olduğu ileri sürülebilir. Bu faktörlerin karşı bir dinamik olarak rol oynayacağını kabul etmekle birlikte bu konunun bu iki devlet açısından da esas olarak 'halledilmiş' olduğunu düşünüyorum.

Filistin için, çokça dillendirilen, "İki Devletli çözüm" önerisinin artık gündemde olmadığı kanaatindeyim. Konu, tek bir İsrail devleti çerçevesinde 'çözülmüş' görünüyor. Türkiye açısından da benzeri bir resim var gibi. Türkiye'nin güvenlik kemeri oluşturma iddiasıyla, Suriye'de toprak işgal etmesi de bir başka 'gerçeklik' olarak ortada durmaktadır. Bu durumun, beğenip beğenmeme, destekleyip desteklememe dışında bir 'olgu' olduğu kanaatindeyim.

‘Yeni Bölge’ Planı Ne Zaman Uygulamaya Kondu?

Görülen, 7 Ekim 2023 Hamas eylemi ile fişeği atılan ve Kasım 2024 HTŞ operasyonu ile yeni bir ivme kazanan ‘bölgesel krizin’ Türkiye-İsrail eksenli çözülmesi üzerinde bir anlaşma var gibi. Büyük devletler, Türkiye ve İsrail’in ortak hareket etmelerini onaylıyorlar gözüküyor. Elbette çok kaygan bir zemindeyiz ve hızla değişebilir. Fakat altını çizmek istediğim husus, en azından büyük devletlerin çok karşı çıkmayacakları bir sürecin içine girmiş olduğumuzdur.

Suriye ekseninde İsrail Türkiye ortaklığı konusunda somut stratejiler ne zaman geliştirildi, hazırlıklar ne zaman başladı, bilemiyoruz. Konunun sadece Türkiye boyutuyla ilgili gazetelerden edindiğim sınırlı bilgilerle konuşabilirim. Gazete haberlerine göre, Mart 2024 yerel seçimleri civarında veya hemen sonrasında Türkiye, Abdullah Öcalan üzerinden bölgeye ilişkin kapsamlı bir planı Kandil ve Rojova’ya iletmişti. Önerinin taraflarca reddedildiği, PKK’ya yakın basında yer aldı. Öneri, yine basından okuduğumuz kadarıyla, içerde Türkiye’de yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, detayları henüz belli olmayan ana dil hakkı gibi düzenlemeleri kapsıyordu. Fakat planın asıl önemli boyutu, Suriye ve Irak’a ilişkin idi. Kandil’in büyük ölçüde boşaltılması ve Rojova’da, Türkiye garantörlüğünü de içerebilecek Suriye’ye bağlı bir Kürt yönetiminin oluşturulması öneriliyordu. Öcalan’ın serbest bırakılması bu planın çok önemli bir ayağı idi.

Son Suriye operasyonunun ABD, İngiltere ve İsrail tarafından planlandığı ve Türkiye’nin uygulamayı üstelendiği, konunun uzmanlarının üzerinde anlaştığı bir husus gibi duruyor. Kısa vadeli en önemli hedef, İran’ın, Lübnan-Hizbullah ile bağlantısını kesmek. Eski ABD gizli servis görevlisi ve Birleşmiş Milletler silah denetimcisi Scott-Ritter’e göre planın askeri ayağının uygulanmasına Mart 2025’te başlanacaktı (en azından Türkiye’nin hazırlığı bu yönde idi.) Zaten Öcalan’ın hapisten çıkartılması da bu tarihlere ayarlanmıştı. Ritter, İsrail’in Lübnan’da Hizbullah yenilgisi nedeniyle ve İsrail’in baskısı ile sürecin öne çekildiğini iddia ediyor. Planın bir parçası olarak, ABD, Irak-Suriye giriş kapılarını tuttu;

İsrail, Lübnan Suriye geçiş hatlarının önemli kısmını bombalayarak kullanılmaz hale soktu.[1]

Operasyonun askeri kanadı HTŞ hala "terörist örgütler" listesinde olsa da şu anda ABD ve İngiltere tarafından "ılımlı İslam" temsilcisi olarak parlatılmakla meşgul. HTŞ lideri, El-Cevlani artık gerçek adıyla Ahmed Hüseyin el-Şara olarak CNN gibi uluslararası medyada boy gösteriyor. Planın, Türkiye açısından düşünülen boyutları hakkında en özlü bilgiyi Mümtazer Türköne aktardı. Buna göre, Suriye üçe bölünecek. Aleviler, Latakya bölgesinde, Suriye'nin büyük kısmında Sünni Müslüman çoğunluk ve Halep'in doğusunda Kürt yönetimi oluşacak. Elbette detaylar üzerinde kavgalar olabilecek. Ama tıpkı 1920'lerin Suriye'si gibi bir geleceğe yuvarlanıyoruz.

Rusya ve İran

Rusya'nın bu gelişmeler karşısında tutumu merak konusuydu, bu da belli oldu. Rusya Esat rejiminin devamından yana olmadığını açıkça belli etti. Bunun köklerinin 2018'lere gittiğini iddia edenler var. Bu tarihten itibaren, Rusya'nın Esat'a ordusunu revizyona tabi tutmak ve eğitmek ve modernize etmek konusunda sürekli teklifte bulunduğu ve ama bu tekliflerin, Batı'yla ilişki aramak isteyen Esat tarafından reddedildiği aktarılan bilgiler arasında. Görülen o ki, Rusya, Suriye'deki askeri üslerinin korunması garantisini almış ve uygulamaya konan Suriye planına onay vermiş. İran'ın Rusya'sız yapabileceği şeyler sınırlı. Ayrıca, Arap devletleriyle geliştirdiği olumlu ilişkileri koruması da önemli. Bu nedenle İran, bölgedeki gücünün azalması pahasına duruma onay vermek zorunda kaldı. İran'ın bölgedeki gücünün çok zayıfladığı doğru. Hatta bunun da ötesinde, İsrail'e yönelik en büyük tehdit olarak telakki edilen, İran'ın merkezinde olduğu "direniş ekseni (axis of resistance)" büyük darbe aldı ve belki de artık varlığından söz edilemez. Ama bu gelişme ile birlikte, İran'a yönelik nükleer saldırı ihtimalinin zayıflaması da söz konusu olabilir.

Detayları doldurulabilir ama benim gördüğüm büyük resim bu.

Türkiye ve Rusya'ya "İhanet" konusu

Takip ettiğim birçok kaynakta, Bricks'e üyelik için başvurmuş, Rusya ve İran ile Astana sözleşmesi imzalamış bir Türkiye'nin, şimdi İngiltere-ABD ve İsrail ile ortak bir projeye evet demesi bir "ihaneti" olarak açıklanıyor. Veya kibar deyişle, Türkiye'nin beklenmedik bir biçimde "taraf değiştirmiş" olduğu ileri sürülüyor. Çünkü sonuçta, Ortadoğu'da Türkiye'nin de bir parçası olduğu Rusya-İran-Türkiye denklemi bozuluyor yerine Batı tarafından desteklenen İsrail-Türkiye denklemi geliyor. Gelişmelerin görünen sonucunun böyle gözükmesine rağmen, ortada "ihanet" veya "taraf değiştirme" ile açıklanabilecek basitlikte bir durum yok gibi geliyor.

Kanaatim, Türkiye'nin taraf değiştirmediği. Ortadaki basit gerçekliğe rağmen bunu söylemem tuhaf gelebilir. Ama bu bize meseleye bir başka gözle bakma imkânı sunar. Bana, Türkiye tüm taraflara ne istediğini sadece daha yüksek sesle söylüyor gibi geliyor… Orta yerde, "taraf değiştiren" değil, kendi pozisyonunu daha kuvvetli devreye sokan bir Türkiye var gibi. Türkiye Rusya'ya, "bölge etkinliğini İran değil benim üzerimden daha kolay yaparsın," diyor. Aynı mesajı Batı'ya da veriyor ve "ben bölgesel gücüm ve her çözüm benimle olur", demek istiyor. Yani 1990'lardan başlayan, bölgede kendisine yeni yer arama ve hegemon olma stratejisine uygun davranıyor.

Geçmiş süreçte Türkiye'nin en büyük hatası, bölgede "tek başına hegemon" olmak istemesiydi. Buna engel olunmuştu. Şimdi İsrail ile bu sürece birlikte girmesi Türkiye'nin en büyük şansı olarak duruyor. Elbette Rusya ama özellikle ve esas olarak İran, Türkiye'nin yaptığını kendilerini terk etmek olarak okuyabileceklerdir. Ama Türkiye-Rusya ilişkileri uzun zamandır doğası gereği bu tür gelgitleri bünyesinde taşıyor. Yani, Rusya'nın, Türkiye'nin tutumunu 'kabul edilmesi zorunlu bir seçenek' olarak göreceği kanaatindeyim. İran ise daha

değişik. İran'la daha soğuk bir dönem başlayabilir ama Rusya ile benzeri bir sürecin gelişmesi zayıf bir ihtimal.

İsrail Türkiye Hattı Niçin Sadece "Batı Yanlısı Olmak" Demek Değil?

İsrail Türkiye ekseninde bölgesel hegemonya sorununun çözülme ihtimali önemli bir başka nedenden dolayı da mümkün. Her iki devlet de bölgenin, büyük devletlerle araya mesafe koyma potansiyeline sahip iki önemli gücüdür. Bu iki ülke hakkında Batıya veya dışarıyla bağımlılık konusunda var olan klişeleri yeniden gözden geçirmek gerekir. Burada özellikle İsrail konusunda bir hususun altının çizilmesi gerekir. Türkiye'de egemen olan kanının aksine İsrail, ABD veya Batı'nın bölgedeki basit bir uzantısı değildir. İlişki çok karmaşıktır ve İsrail, Batı'ya kendi istediğini dayatabilecek ve gerekirse de tavır alabilecek bölgesel bir güçtür. İsrail, Rusya ile çok özel ilişkilere sahip olmuştur. 7 Ekim öncesi İsrail'in en çok görüştüğü liderlerin başında Putin'in geldiği nedense dikkatlerden hep kaçmıştır.

Tekrar yazının başına döneyim: Ortadoğu'nun en büyük sorunu sürekli dış müdahaleleri imkân dahiline sokan bölgesel hegemonya boşluğudur. Bölgenin iki kuvvetli devleti Türkiye ve İsrail, gizli servisleri üzerinden başlattıkları ortaklığı siyasi düzeye çıkarabilir ve bölgesel hegemonya meselesini bir koalisyon ile çözebilirler. Bu olmayabilir de… ben sadece bu imkânın doğmuş olduğunun altını çizmek istiyorum. İsrail'in Filistinlilere yönelik geliştirdiği Apartheid sistemi ve Gazze'de soykırıma varan uygulamaları, Türkiye'deki rejimin başta Kürtler olmak üzere uyguladığı Apartheid politikaları bilinmiyor değil. Yukarda söylediğim gibi, uluslararası güç ve iktidar savaşlarında rejim karakterleri birincil derecede belirleyici değildir.

Özetle, her iki ülke de eğer isterlerse, bölgenin en temel sorununu, dışardan müdahaleleri minimum düzeye indirecek bölgesele hegemonyayı tesis etmek potansiyeline sahiptirler.

Gerek bölgedeki güçlü yapıları gerekse ‘dış güçlere güvence vermek’ konusunda daha rahat konumda olmaları, bu sorunu çözmelerini kolaylaştıracak faktörlerdir. Ve ilginç tarafı, Türkiye Filistinlilerin, İsrail Kürtlerin ‘garantörlüğüne’ soyunarak, bir diğerinin Apartheid rejiminin süreklilik kazanmasına da destek olabilirler.

Yani bölgedeki gelişmeler, eğer iki devlet isterse, iki Apartheid rejiminin bölgeyi birlikte kontrol etmelerine doğru evrilme ihtimalini artırıyor. Başka faktörler gündeme gelmediği sürece, İKİ APARTHEID rejimi tarafından kontrol edilen bir bölgeye “hoş geldiniz” mi demek gerekiyor?

---

[1] Bir yanlış anlamaya karşı eklemek gerek: burada kastedilen, şu anda yaşananların hepsinin önceden hesaplanmış olduğu değildir. Gelişmelerin bu boyutlara ulaşacağı, Şam’ın bu kadar kısa sürede düşeceği, Suriye’ye ilişkin plan yapanlar için bile bir sürpriz olduğu söyleniyor.